

TRUYỆN KIỀU

(Tiếp theo)

CHÍ KHÍ ANH HÙNG

A - MỤC TIÊU BÀI HỌC

Giúp HS :

- Hiểu được lí tưởng anh hùng của Nguyễn Du qua nhân vật Từ Hải.
- Thấy được nghệ thuật tả người anh hùng trong đoạn trích.

B - NHỮNG ĐIỀU CẦN LƯU Ý

I - NỘI DUNG

1. Đặc điểm bài học

Đây là trích đoạn về Từ Hải, một hình tượng nhân vật lí tưởng, thể hiện ước mơ đầy lãng mạn của Nguyễn Du về một người anh hùng có những phẩm chất phi thường về nhiều phương diện. Ngôn ngữ của đoạn trích gồm có ngôn ngữ tác giả và ngôn ngữ nhân vật. Cần chú ý khai thác các kiểu ngôn ngữ này để chỉ ra phẩm chất anh hùng cũng như thái độ trân trọng, ca ngợi, khẳng định của tác giả đối với người anh hùng này.

2. Trọng tâm bài học

Lí tưởng anh hùng của Nguyễn Du gửi gắm qua hình tượng Từ Hải, một con người có phẩm chất và chí khí phi thường. Nắm được nghệ thuật tả người anh hùng trong đoạn trích để từ đó có kiến thức về thi pháp tả anh hùng nói chung trong văn học trung đại.

II - PHƯƠNG PHÁP VÀ TIẾN TRÌNH TỔ CHỨC DẠY HỌC

1. Phương pháp dạy học

Đây là trích đoạn của *Truyện Kiều* nên cần đặt nó vào trong ngữ cảnh chung của toàn tác phẩm để truyền đạt đúng tinh thần của đoạn trích. Đặc biệt là cần nắm được cảm hứng ngợi ca, khẳng định của Nguyễn Du về người anh hùng Từ Hải và đoạn trích chỉ cho thấy một phần của cảm hứng đó.

Là một đoạn thơ nên có thể cho HS ngâm, đọc để cảm nhận âm nhạc của những câu thơ *Truyện Kiều*.

Các câu hỏi trong phần *Hướng dẫn học bài* cần được nghiên cứu kĩ để GV có thể chủ động đặt thêm các câu hỏi nhỏ hơn nhằm gợi ý cho HS trả lời các câu hỏi này.

2. Tiến trình tổ chức dạy học

a) Có thể cho HS ngâm hoặc đọc đoạn trích

b) GV giới thiệu vấn đề về vị trí của đoạn trích cũng như vai trò của Từ Hải đối với cuộc đời Kiều để HS có một ý niệm sơ bộ về nhân vật anh hùng này.

c) Gợi ý hướng dẫn HS học bài theo các câu hỏi

Câu 1. Theo chú thích, có thể phân tích nội dung của các khái niệm “lòng bốn phương”, “mặt phi thường”. Câu hỏi này muốn hướng đến những hình tượng – khái niệm có tính chất vũ trụ (“lòng bốn phương”), chỉ phẩm chất xuất chúng (“mặt phi thường”). Hai cụm từ này vừa là khái niệm vừa là hình tượng văn học, có quan hệ tương hỗ : những người anh hùng là những người xuất chúng, phi thường, phi phạm, đồng thời lại là con người vũ trụ chứ không phải là những người thường. Do đó, hiểu được nghệ thuật tả người anh hùng thường có tính ước lệ, với những từ ngữ và hình ảnh gợi liên tưởng đến không gian vũ trụ, gây ấn tượng hoành tráng, kì vĩ.

Các từ ngữ chỉ thái độ trân trọng, kính phục của Nguyễn Du : Ông dùng những từ ngữ có sắc thái tôn xưng như “trượng phu”, “lòng bốn phương”, “mặt phi thường”, dùng hình tượng *chim bằng* để nói về Từ Hải (chú ý, ở những đoạn khác, Nguyễn Du dùng từ “anh hùng” để gọi Từ Hải), từ “thoát” thể hiện sự dứt khoát, mau lẹ, kiên quyết.

Câu 2. Lí tưởng anh hùng của Từ Hải bộc lộ qua ngôn ngữ Từ Hải : Không quyến luyến, bịn rịn vì tình yêu mà quên lí tưởng cao cả (nếu quyến luyến tức là chấp nhận cho Kiều đi theo, đó là thói thường nhi nữ). Hình ảnh thuộc phạm trù không gian là “muội vạn tinh binh” với bóng cò, tiếng chiêng (hình ảnh và âm thanh) gợi nên khát vọng lớn lao, tầm vóc vũ trụ của người anh hùng xưa. Từ Hải còn khẳng định quyết tâm và sự tất yếu thành công qua từ chỉ thời gian : “Chầy chẵng là một năm sau vội gì”. Một lời hẹn ước ngắn gọn, dứt khoát, chắc nịch, tương ứng với chữ “thoát” ở trên.

Câu 3. Cách tả người anh hùng Từ Hải có hai đặc điểm : hình tượng có tính ước lệ và hình tượng con người vũ trụ. Người anh hùng là nhân vật lí tưởng truyền thống của văn học trung đại, các nhà văn đã tổng kết được những khuôn mẫu tả người anh hùng. Hai phương diện ước lệ và cảm hứng vũ trụ gắn bó chặt chẽ với nhau. “Lòng bốn phương” là khái niệm có nội hàm diễn tả lí tưởng con người vũ trụ. Hình tượng “trông vờ trời bể mệnh mang” vừa ước lệ (không tả cái nhìn cụ thể) lại vừa tạo nên ấn tượng về tầm vóc vũ trụ của Từ Hải. Ở đây, GV có thể liên hệ so sánh với hình tượng “hoành sóc giang san” (múa giáo non sông) của Phạm Ngũ Lão. Cũng như thế, có thể phân tích các hình tượng khác như *bốn bể*, *chim bằng*, *gió mây*. Người anh hùng còn có một nét đặc trưng nữa là suy nghĩ nhanh, dứt khoát :

“thoắt”, “thẳng rong”, “dứt áo ra đi”. Có thể liên hệ so sánh với những đoạn khác tả Từ Hải trong *Truyện Kiều* để thấy cái chung và cái riêng trong nghệ thuật tả người anh hùng ở mỗi đoạn. Có thể mở rộng hơn nếu GV có điều kiện : chẳng hạn so sánh với người chinh phu trong *Chinh phụ ngâm* để thấy sự tương đồng và khác biệt với hình tượng Từ Hải.

III - KIỂM TRA, ĐÁNH GIÁ – GỢI Ý GIẢI BÀI TẬP

1. Kiểm tra, đánh giá

Để kiểm tra việc nắm vững bài học của HS, cần đặt câu hỏi khái quát hơn những câu hỏi đã hướng dẫn để HS vận dụng kiến thức đã được trang bị, chẳng hạn như : “Dựa vào những yếu tố nào để khẳng định Từ Hải là một người anh hùng ?”.

2. Đọc thêm - gợi ý

Để có cơ sở so sánh, GV cần cung cấp thêm cho HS một số thông tin về nhân vật Từ Hải trong *Kim Vân Kiều truyện* của Thanh Tâm Tài Nhân. Chúng tôi xin dẫn một số ý cho thấy Từ Hải của *Kim Vân Kiều truyện* chỉ là một tên tướng cướp. Nhưng GV chỉ đọc cho HS nghe mà không phân tích để HS tự suy nghĩ, rút ra kết luận. “Lúc ấy có một hảo hán tên Hải họ Từ, tự là Minh Sơn, có tính khoáng đạt rộng rãi, giàu sang coi nhẹ, từ thiếp coi thường, lại còn tinh cả lục thao tam lược, nổi danh cái thế anh hùng. Trước cũng theo nghề nghiên bút, thi hỏng mấy khoa, sau mới xoay ra thương mại, tiền của có thừa, lại thích kết giao với những giang hồ hiệp khách” (hồi 17, *Kim Vân Kiều truyện*). Nhưng thực chất Từ Hải là ai ? Khi Từ Hải đã thành sự nghiệp, Kiều trở thành phu nhân, “phu nhân khuyên chàng nên cấm binh sĩ không được đốt nhà cướp của, gian dân phụ nữ, giết hại trẻ già, Minh Sơn nghe theo hết thảy, mỗi khi đại binh tới đâu, đều hạ lệnh cấm nghiêm, địa phương không hề bị hại đều là nhờ ơn của người đàn bà ấy vậy” (hồi 18, *Kim Vân Kiều truyện*). Như vậy, thực chất Từ Hải của *Kim Vân Kiều truyện* được tả rất trần trụi, có nét tướng cướp, lại từng thi hỏng, đi buôn,... Những chi tiết ấy làm giảm cảm tình ở người đọc đối với Từ. Khác hẳn *Kim Vân Kiều truyện*, *Truyện Kiều* của Nguyễn Du nhất quán tả Từ Hải là người anh hùng phi thường, những chi tiết trần trụi, tầm thường đều bị Nguyễn Du lược bỏ, thay bằng cách tả ước lệ, nêu bật tầm vũ trụ của người anh hùng này, với một sự cảm phục không che giấu.